

LATVIJAS ĢEOTELPISKĀS INFORMĀCIJAS AĢENTŪRA
KARTOGRĀFIJAS DEPARTAMENTA TOPONĪMIKAS LABORATORIJA

LATVIJAS CIEMI

Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums

RĪGA 2007

Grāmata „Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums“ ir Latvijas ciemu nosaukumu vārdnīca, kurā iekļauti 8879 Latvijas apdzīvoto vietu 14 012 nosaukumi. Tie sakārtoti pēc patlabanējā administratīvā iedalījuma un papildināti ar īsiem filoloģiska un ģeogrāfiska rakstura komentāriem. Pievienots alfabētisks nosaukumu saraksts, kā arī ziņas par aptuvenu iedzīvotāju skaitu ciemos.

Grāmatā iekļautas pēc iespējas visas lauku apdzīvotās vietas, kas sastāv no vismaz trim mājām, kam ir apvienojošs nosaukums un ko vietējās pašvaldības un/vai iedzīvotāji atzīst par ciemiem.

Publikācijas pamatā ir ciemu nosaukumu dati no Latvijas Republikas Satelītkartes M 1:50 000. Darbā izmantoti arī daudzi rakstītie un kartogrāfiskie ģeogrāfisko nosaukumu avoti. Informācija iegūta un precizēta, aptaujājot Valsts zemes dienesta reģionālo nodaļu speciālistus, pašvaldību darbiniekus un vietējos iedzīvotājus.

Pētījumam ir rekomendējošs, informatīvs un kultūrvēsturisks raksturs. Izdevums iecerēts kā informācijas avots plašam lietotāju lokam un rokasgrāmata tiem, kas strādā ar Latvijas vietu vārdiem. Grāmata būs noderīga, piešķirot, precizējot vai mainot ciemu, pagastu, novadu oficiālos nosaukumus. Izmantojama arī reģionālajā plānošanā, kartogrāfijā, komunikācijā.

Grāmatas 1. priekšlapā: Latvijas Republikas Satelītkartes M 1:50 000 lapu dalījuma shēma

2. priekšlapā: Latvijas administratīvi teritoriālā iedalījuma shēma (2006. gada 15. oktobrī)

Vāka noformējumam izmantota Valsts zemes dienestā 2005. gadā sagatavotā ortofotokarte (attēlā redzami Daugavpils rajona ciemi — Špoģi un Dubna — 2005. gada 12. jūlijā).

Grāmatu veidojis **autoru kolektīvs**:

Ruta Avotiņa, Ivars Abajs, Zane Cekula, Valda Freimane, Baiba Gitendorfa, Uldis Gitendorfs, Dr. geogr. Zinta Goba, Ieva Kāge, Dace Kavace, Jurgis Kavacs, Otilija Kovaļevska, Aija Kresse, Tamāra Lapsa, Andris Mičulis, Jānis Nāgelis, Sarmīte Pliuna, Ineta Rušmane, Vita Strautniece, Māra Šterna, Anita Vērdiņa, Dr. geogr. Roberts Zvejnieks

Darbs veikts sadarbībā ar Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmas zinātnisko laboratoriju

Galvenā redaktore Vita Strautniece

Redaktore: Otilija Kovaļevska, Dr. philol. Lidija Leikuma

Korektore Baiba Austere

Kartoshēmas sagatavojis Uldis Gitendorfs

Māras Šternas un Otilijas Kovaļevskas datorsalikums

Mārtiņa Driča mākslinieciskais noformējums

Iespiests Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras tipogrāfijā „Latvijas karte“

ISBN 9984-28-484-0

© Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2007

SATURA RĀDĪTĀJS

Vārdnīcas autori	5
Ievads	7
Ciema jēdziena vēsturiskā attīstība	9
Ciema klasifikācija	14
Ciema pamatnosaukuma izvēle	20
Latgales ciemu nosaukumu rakstība	22
Ciemu nosaukumi <i>Lībiešu krastā</i>	28
Piezīmes par pagastu nosaukumiem	31
Ciemu nosaukumu precizēšana un labošana	38
Vārdnīcas saturs un uzbūve	39
Saīsinājumi un citi paskaidrojumi	43
Latvijas ciemu nosaukumi, klasifikācija, atrašanās vieta	45
Aizkraukles rajons	47
Alūksnes rajons	54
Balvu rajons	63
Bauskas rajons	83
Cēsu rajons	89
Daugavpils rajons	100
Dobeles rajons	128
Gulbenes rajons	133
Jelgavas rajons	140
Jēkabpils rajons	147
Krāslavas rajons	162
Kuldīgas rajons	196
Liepājas rajons	202
Limbažu rajons	211
Ludzas rajons	217
Madonas rajons	246
Ogres rajons	258
Preiļu rajons	263
Rēzeknes rajons	294
Rīgas rajons	333

Saldus rajons	344
Talsu rajons	350
Tukuma rajons	359
Valkas rajons	366
Valmieras rajons	371
Ventspils rajons	378
Latvijas ciemu nosaukumu alfabētisks saraksts	382
Pielikums. Iedzīvotāju skaits ciemos	568
Izmantotā literatūra un avoti	638
Summary	646

VĀRDNĪCAS AUTORI

- Aizkraukles raj.* **Ruta Avotiņa** — Aiviekstes, Bebru, Iršu, Klintaines, Kokneses, Staburaga, Sunākstes, Vietalvas pag.;
- Zinta Goba** — Mazzalves, Neretas, Pilskalnes, Zalves pag.;
- Dace Kavace** — Aizkraukles, Daudzeses, Kurmenes, Seces, Sērenes, Skrīveru, Valles pag., Jaunjelgavas l. t.
- Alūksnes raj.* **Jānis Nāgelis** — Malienas, Mālpes pag.;
- Valda Freimane** — Annas, Jaunannas pag.;
- Valda Freimane, Roberts Zvejnieks** — Ziemera pag.;
- Roberts Zvejnieks** — Alsviķu, Gaujienas, Ilzenes, Jaunalūksnes, Jaunlaicenes, Kalncempju, Liepnas, Mārkalnes, Pededzes, Trapenes, Veclaicenes, Virešu, Zeltiņu pag., Apes l. t.
- Balvu raj.* **Jānis Nāgelis, Zane Cekula** — Tilžas, Vectilžas pag.;
- Roberts Zvejnieks, Zane Cekula** — Baltinavas, Balvu, Bērzkalnes, Bērzpils, Briežuciema, Krišjāņu, Kubuļu, Lazdukalna, Lazdulejas, Medņevas, Rugāju, Susāju, Šķilbēnu, Vecumu, Vīksnas, Žīguru pag.
- Bauskas raj.* **Tamāra Lapsa**
- Cēsu raj.* **Ruta Avotiņa** — Inešu, Jaunpiebalgas, Nītaures, Vecpiebalgas pag.;
- Sarmīte Pliuna** — Amatas, Drabešu, Drustu, Dzērbenes, Kaives, Liepas, Līgatnes, Priekuļu, Raiskuma, Raunas, Skujenes, Stalbes, Straupes, Taurenas, Vaives, Veselavas, Zaubes, Zosēnu pag.;
- Ineta Rušmane** — Mārsnēnu pag.
- Daugavpils raj.* **Zane Cekula** — Ambelu, Bebreņes, Biķernieku, Dubnas, Dvietes, Kalupes, Līksnas, Maļinovas, Naujenes, Nīcgales, Pilskalnes, Vaboles, Višķu pag., Subates l. t.;
- Otilija Kovaļevska** — Dēmenes, Laucesas, Medumu, Salienas, Skrudalienas, Tabores, Vecsalienas pag.;
- Andris Mičulis** — Eglaines, Kalkūnes, Sventes, Šēderes pag.
- Dobeles raj.* **Zinta Goba, Zane Cekula**
- Gulbenes raj.* **Jurgis Kavacs, Ieva Kaķe**
- Jēkabpils raj.* **Ruta Avotiņa** — Ābeļu, Kalna, Krustpils, Kūku, Leimaņu, Salas, Sēlpils, Variešu, Vīpes pag., Viesītes l. t.;
- Zane Cekula** — Dignājas, Dunavas, Elkšņu, Gārsenes, Zasas pag., Aknīstes l. t.;
- Zinta Goba, Zane Cekula** — Rites, Saukas pag.;
- Andris Mičulis** — Atašienes, Mežāres pag.;
- Anita Vērdiņa, Zane Cekula** — Asares, Rubenes pag.
- Jelgavas raj.* **Andris Mičulis** — Līvberzes, Valgundes pag., Kalnciema l. t.;
- Vita Strautniece** — Cenu, Elejas, Glūdas, Jaunsvirlaukas, Lielplatones, Ozolnieku, Platones, Sesavas, Sidrabenes, Svētes, Vilces, Vircavas, Zaļenieku pag.
- Krāslavas raj.* **Otilija Kovaļevska**
- Kuldīgas raj.* **Zinta Goba, Aija Kresse** — visi pagasti, izņemot Kabiles pag.;
- Vita Strautniece** — Kabiles pag.
- Liepājas raj.* **Ruta Avotiņa** — Dunikas, Embūtes, Kalētu, Nīcas, Rucavas, Vaiņodes pag.;
- Otilija Kovaļevska** — Cīravas, Dunalkas, Lažas, Sakas, Vērgales pag.;
- Tamāra Lapsa** — Aizputes, Grobiņas, Kalvenes, Kazdangas, Medzes, Tadaikū, Vecpils pag., Durbes l. t.;

- Roberts Zvejnieks, Ieva Kaķe** — *Bārtas, Bunkas, Gaviezes, Gramzdas, Otaņķu, Priekules, Virgas pag.*
- Limbažu raj.* **Jurģis Kavacs, Zane Cekula**
- Ludzas raj.* **Tamāra Lapsa**
- Madonas raj.* **Ruta Avotiņa**
- Ogres raj.* **Dace Kavace**
- Preiļu raj.* **Otilija Kovaļevska**
- Rēzeknes raj.* **Tamāra Lapsa**
- Rīgas raj.* **Ruta Avotiņa** — *Ādažu, Carnikavas, Garkalnes, Ropažu nov., Allažu, Inčukalna, Krimuldas, Mālpils, Sējas, Siguldas pag., Saulkrastu l. t.;*
Zinta Goba, Aija Kresse — *Stopiņu nov., Daugmales, Ķekavas, Olaines pag., Baldones l. t.;*
Dace Kavace — *Salaspils l. t.;*
Sarmīte Pliuna — *Mores pag.;*
Māra Šterna — *Babītes, Mārupes, Salas pag.*
- Saldus raj.* **Andris Mičulis** — *Kursīšu, Pampāļu, Zaņas, Zvārdes pag.;*
Vita Strautniece — *Ezeres, Gaiķu, Jaunaucē, Jaunlutriņu, Lutriņu, Nīgrandes, Novadnieku, Remtes, Rubas, Saldus, Šķēdes, Vadakstes, Zirņu pag., Blīdenes, Brocēnu l. t.*
- Talsu raj.* **Ivars Abajs, Baiba Gitendorfa** — *Dundagas pag.;*
Zinta Goba, Baiba Gitendorfa — *Abavas, Balgales, Ģibuļu, Īves, Kolkas, Ķūļciema, Laidzes, Laucienas, Lībagu, Lubes, Mērsraga, Strazdes, Valdgailes, Vandzenes, Virbu pag., Valdemārpils l. t.;*
Zinta Goba, Uldis Gitendorfs, Baiba Gitendorfa — *Rojas pag.*
- Tukuma raj.* **Dace Kavace** — *visi pagasti, izņemot Matkules pag.;*
Vita Strautniece — *Matkules pag.*
- Valkas raj.* **Jurģis Kavacs, Dace Kavace**
- Valmieras raj.* **Tamāra Lapsa** — *Ipiķu, Jeru, Ķoņu, Lodes, Naukšēnu, Ramatas, Sēļu, Skaņkalnes, Vecates, Vīlpulka pag., Mazsalacas l. t.;*
Roberts Zvejnieks, Ineta Rušmane — *Bērzaines, Brenguļu, Burtnieku, Dikļu, Kauguru, Kocēnu, Matīšu, Rencēnu, Vaidavas, Valmieras, Zilākalna pag.*
- Ventspils raj.* **Zinta Goba, Māra Šterna** — *Ances pag.;*
Jurģis Kavacs, Māra Šterna — *Jūrkalnes, Popes, Puzes, Tārgales, Ugāles, Usmas, Užavas, Vārves, Ziru, Zlēku pag., Piltēnes l. t.*

Autoru izvēlētos pamatnosaukumus un to rakstību izvērtējuši un akceptējuši Latvijas Universitātes un Valsts valodas centra valodniecības un ģeogrāfijas speciālisti:

Antons Breidaks, Dr. habil. philol. — Latgales rajonos,

Zinta Goba, Dr. geogr.,

Lidija Leikuma, Dr. philol.,

Anna Stafecka, Dr. philol. — Latgales rajonos,

Vita Strautniece, Mag. geogr., LĢIA Kartogrāfijas departamenta Toponīmikas laboratorijas vad.,

Agris Timuška, Dr. philol.

Cienu nosaukumus latgaliešu rakstu valodā rediģējusi Dr. philol. **Lidija Leikuma**.

IEVADS

Grāmata „Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums“ ir pētījums par Latvijas ciemu nosaukumiem, ciemu veidiem un ģeogrāfisko izvietojumu. Tā veidota kā komentārs ciemu nosaukumiem Latvijas Republikas Satelītkartē mērogā 1:50 000 (Rīga: VZD, 1998–1999; otrs, aktualizēts izdevums 2002–2003), kas ir vietvārdiem bagātākā līdz šim latviešu valodā publicētā Latvijas karte. Kopš Satelītkartes publicēšanas notikušas izmaiņas gan ciemu statusā, gan nosaukumos, tāpēc grāmatā pēc iespējas sniegti attiecīgi skaidrojumi un papildinājumi. Pētījums izstrādāts Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras (LĢIA) Kartogrāfijas departamenta¹ Toponīmikas laboratorijā, sadarbojoties ar Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmikas zinātniskās laboratorijas pētniekiem.

Publikācijas pamatā ir ciemu nosaukumu dati no LR Satelītkartes M 1:50 000, kuras vietvārdu kopa sagatavota toreizējā VZD Nacionālā mērniecības centra Kartogrāfijas daļas Toponīmikas nodaļā no 1994. līdz 1998. gadam. Darbs ciemu nosaukumu precizēšanā turpinājies, veidojot LR Topogrāfisko karti M 1:50 000, kā arī gatavojot atzinumu LR Pašvaldību lietu pārvaldei par Latvijas oficiālā ciemu saraksta projektu, kas bija izstrādāts pēc vietējo pašvaldību 1999.–2000. gadā pieņemtajiem lēmumiem par ciema statusa piešķiršanu to teritorijā esošajām apdzīvotajām vietām.

Līdz 2001. gadam apdzīvotās vietas, pamatojoties uz ieinteresēto vietējo pašvaldību lēmumiem un ņemot vērā Latvijas Republikas Ministru kabineta Vietvārdu padomes atzinumus², iekļāva ciemu kategorijā vai no tās izslēdza, kā arī piešķīra nosaukumus LR Ministru kabinets. Saskaņā ar grozījumiem likumā „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu“³ šīs pilnvaras nodotas vietējām pašvaldībām, kam tagad pašām ir tiesības noteikt ciema statusu un piešķirt, mainīt vai precizēt ciemu nosaukumus. Vairs netiek prasīts arī vietvārdu speciālistu atzinums. Oficiālā Latvijas ciemu saraksta veidošana it kā kļuvusi vienkāršāka (atliek tikai apkopot informāciju), tomēr radušās citas problēmas, kuru dēļ vārdnīcā ievietoto ciemu sarakstu joprojām nevar uzskatīt par pilnīgu un pabeigtu.

Kopš 2002. gada saskaņā ar Adresācijas noteikumiem⁴ oficiālo ciemu sarakstu faktiski uztur Valsts adrešu reģistrs⁵. Tas ietver ar pašvaldību lēmumiem apstiprinātos ciemu nosaukumus. Tā kā valstī nav izstrādāti pietiekami konkrēti normatīvi kritēriji ciema statusa piešķiršanai, pašvaldības atšķirīgi traktē jēdzienu „ciems“. Daudzu par viensētām lielāku lauku apdzīvoto vietu nosaukumi ir palikuši ārpus oficiālā saraksta. Ja Vidzemē ciema statuss oficiāli nav piešķirts pat dažam pagasta centram ar vairāk nekā 200 iedzīvotājiem (piem., *Brenguļiem*, *Bērzainei*, *Naukšēniem*), tad Latgalē kā ciemus parasti reģistrē gandrīz visas apdzīvotās sādžas. Savukārt dažās pašvaldībās Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē visa pagasta teritorija ir

¹ Līdz 2006. gada 1. janvārim — Valsts zemes dienesta (VZD) Kartogrāfijas pārvalde.

² LR likuma „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu“ (06.06.1991.) 12. un 18. pants.

³ Pieņemti 05.07.2001., spēkā no 03.08.2001.

⁴ MK noteikumi Nr. 384 „Adresācijas noteikumi“ (27.08.2002.) // Latvijas Vēstnesis, 29.08.2002.

⁵ Saraksts pieejams Valsts zemes dienesta interneta mājaslapā (<http://www.vzd.gov.lv/aris>).

sadalīta sīkākās vienībās, kurām piešķirts ciema statuss (piem., Rucavas, Kocēnu, Vilces pag.). Tas nozīmē, ka oficiāli reģistrēto ciemu saraksts nepilnīgi atspoguļo reālo ciemu skaitu un izvietojumu.

Nereti par oficiāliem ir apstiprināti kļūdainā formā uzrakstīti nosaukumi, dažkārt vietas oficiālais nosaukums nesaskan ar vietējo iedzīvotāju izsenis lietoto. Pārprastas vietvārdu standartizācijas dēļ daudzviet nav saglabātas vietējam apvidum raksturīgās nosaukumu formas, netiek respektēti vēsturiskie nosaukumi (piem., Ziemeļvidzemei raksturīgie ciemu nosaukumi vīriešu dzimtes vienskaitlī, vietējo iedzīvotāju lietotie apdzīvoto vietu nosaukumi Latgalē). Ciemu nosaukumos dažkārt tiek izmantoti cipari (piem., *Līgotnes 1, Dunte-96*). Šādi vietvārdi nav labskanīgi, nav ērti lietošanā, neatbilst latviešu valodas tradīcijām. Minētās nepilnības apgrūtina karšu un dokumentu sagatavošanu un lietošanu, rada pārpratumus. Turklāt ciemiem mēdz būt vairāki nosaukumi vai nosaukuma varianti. Ir svarīgi vienā sarakstā apkopot ciemu nosaukumus, norādot pašreiz oficiāli apstiprinātos nosaukumus, lietošanai ieteicamos nosaukumus, kā arī ciemu atrašanās vietu.

Latvijas ciemu nosaukumiem ir gan praktiska, gan kultūrvēsturiska vērtība, tādēļ līdzšinējo kļūdaino ciemu nosaukumu labošana un precizēšana veicama valsts līmenī. Tāpat ir nepieciešams izstrādāt un nostiprināt vienotus objektīvus kritērijus, kurus izmantot, apdzīvotai vietai piešķirot ciema statusu. Saskaņā ar tiem tad būtu pārskatāms un koriģējams esošais oficiālo ciemu saraksts, jo patlaban vienīgais pamatojums apdzīvotās vietas oficiālā nosaukuma un statusa noteikšanai ir vietējās pašvaldības lēmums par ciemu un tā nosaukumu.

Grāmata „Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums” pēc satura un uzbūves ir ģeogrāfiski toponīmiska Latvijas ciemu nosaukumu vārdnīca. Tā ietver 14 012 nosaukumus 8879 Latvijas ciemiem (nosaukumu skaitu palielina Latgales ciemu nosaukumi latgaliešu rakstu valodā). Grāmatā lietoti autoru kolektīva izstrādāti ciemu noteikšanas kritēriji un klasifikācija. Darbā izmantotas Jāņa Endzelīna, Jura Plāķa un Valža Jura Zepa vietvārdu vārdnīcas, Vallijas Dambes grāmata „Latvijas apdzīvoto vietu un to iedzīvotāju nosaukumi” (1990), kā arī mūsdienu un agrāk publicētie kartogrāfiskie izdevumi (sk. *Izmantotā literatūra un avoti*), iestāžu un organizāciju nepublicētie materiāli, tai skaitā vietējo pašvaldību lēmumi par ciema statusa piešķiršanu apdzīvotām vietām. Visi ciemu nosaukumi un to varianti precizēti un pārbaudīti ekspedīcijās katrā pašvaldībā, konsultējoties ar pašvaldību darbiniekiem, Valsts zemes dienesta u. c. speciālistiem, kā arī aptaujājot izglītības un kultūras darbiniekus, gados vecākus vietējos iedzīvotājus. Darbam ir rekomendējošs, informatīvs un kultūrvēsturisks raksturs.

Grāmatai nav veidota īpaša Latvijas ciemu karte, jo konkrētu ciemu izvietojumu interese var aplūkot LR Satelītkartē, kas publicēta gan drukātā, gan elektroniskā veidā.

Autoru kolektīvs izsaka pateicību visiem vietu vārdu zinātājiem un teicējiem, pašvaldību, Valsts zemes dienesta reģionālo nodaļu, Adrešu reģistra daļas u. c. iestāžu darbiniekiem par sniegtajām konsultācijām un palīdzību.

Labojumi, papildinājumi un ieteikumi ar pateicību tiks pieņemti Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras Kartogrāfijas departamenta Toponīmikas laboratorijā Rīgā, Ojāra Vācieša ielā 43, LV-1004 (e-pasts info@lgia.gov.lv).

CIEMA JĒDZIENA VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

Par *ciemu* šajā darbā saukta konkrēta *lauku apdzīvotā vieta*, nevis administratīvi teritoriāla vienība, kā tas bija no 1945. līdz 1992. gadam¹. Tomēr nošķirt apdzīvoto vietu no administratīvi teritoriālas vienības ne vienmēr ir viegli, jo abām ir vairāki vienādi raksturlielumi. Tādēļ īsumā apskatīsim gan jēdziena *ciems* lietošanas tradīcijas Latvijā, gan lauku apdzīvoto vietu klasifikāciju dažādos avotos.

Apdzīvotā vieta ir ilgstoša, pastāvīga vai sezonāla cilvēku apmetne, kur izveidoti dzīvošanai nepieciešamie materiālie priekšnoteikumi (ir mājokļi un komunikācijas). Tas, ka lauku apdzīvotās vietas ir atšķirīgas pēc struktūras, zināms jau sen, tomēr vienotas un vispārpieņemtas lauku apdzīvoto vietu klasifikācijas Latvijā joprojām nav. Jāatzīmē, ka 20. gs. 30. gadu statistikā ar jēdzienu *lauku apdzīvotā vieta* tika saprasta tikai atsevišķa apdzīvota ēka [Salnais, Maldups 1936]. Kā lauku apdzīvotās vietas šķirtas Latvijas nozīmīgākajos enciklopēdiskajos izdevumos, rādīts 1. tabulā.

1. tab.

Lauku apdzīvoto vietu klasifikācija Latvijas nozīmīgākajos enciklopēdiskajos izdevumos

Izdevums	Latviešu konversācijas vārdnīca (1927–1940)	Latvijas PSR Mazā enciklopēdija (1967–1970)	Latvijas padomju enciklopēdija (1981–1988)
Klasifikācija	Ciemi un sādžas Muižas Pusmuižas jeb blakus muižas Vecsaimnieku mājas Jaunsaimnieku mājas Mazmājas	Viensētas Sētu kopas Lauku centri	Viensētas Lauku sētu kopas Lauku centri

„Latviešu konversācijas vārdnīcā“ par *ciemu* saukts viens no vairākiem lauku apdzīvoto vietu tiem, savukārt padomju laika izdevumos vārds *ciems* attiecināts tikai uz administratīvi teritoriālu vienību.

Kā Latvijas apdzīvotās vietas klasificētas dažāda laika kartogrāfijā, rādīts 2. tabulā.

2. tab.

Lauku apdzīvoto vietu klasifikācija kartogrāfiskos izdevumos

Kartogrāfiskā izdevuma nosaukums	Lauku apdzīvotās vietas kartogrāfiskā izdevuma apzīmējumos
Vidzemes atlants (Mellīns L. A., 1791–1810)	Pils Muiža (pusmuiža) Lopu muiža vai lauku māja Ciems
Vidzemes speciālkarte (Rikers K. G., 1839)	Izkaisīti mājokļi Apdzīvotās vecās pils Galvenās muižas Pusmuižas Zemnieku mājokļi

¹ Pēc padomju varas nodibināšanas tika mainīts Latvijas administratīvi teritoriālais dalījums. 1945. gadā pagasti tika sadalīti ciemos (nelikvidējot pašus pagastus). 1949. gada 31. decembrī ar LPSR Augstākās Padomes Prezīdija dekrētu „Par lauku rajonu nodibināšanu Latvijas PSR sastāvā” tika izveidoti rajoni. Apriņķi un pagasti tika likvidēti, bet par administratīvās teritorijas pamatvienību kļuva ciems.

Latviešu apdzīvotās zemes karte (Siliņš M., 1901)	Muižas Pusmuižas Ciemi Mājas
Latvijas topogrāfiskā karte M 1:75 000 (Armijas štāba Ģeodēzijas un topogrāfijas daļas izdevums, 1922–1940)	Lauku mājas (6 un vairāk) Lauku mājas (2–5) Lauku mājas
Lielā Latvijas karte (Mantnieks P., 1933)	Bieži apdzīvota vieta Ciems Sādža Sādža viensētās Bijušo muižu centri Mājas
Latvijas ceļu karte (Šoseju un zemesceļu departaments, 1940)	Ciemi Vietas (bijušās muižas, pusmuižas, sādžas) Lauku mājas
Атлас Прибалтики (ГУГК, 1984)	Pilsētciemati Lauku apdzīvotās vietas
LR administratīvā karte (izdevniecība „Latvijas karte“, 1992)	Ciemi
Latvijas autoceļu atlants (izdevniecība „Vade mecum“, 1993)	Ciems Vasarnīcu ciemats Viensētu grupa Viensēta
LR administratīvā karte (izdevniecība „Jāņa sēta“, 1997)	Ciemi Vasarnīcas

Minētajos kartogrāfiskajos izdevumos par *ciemu* saukts tikai kāds no vairākiem lauku apdzīvoto vietu tipiem. Tas nozīmē, ka starp dažāda veida apdzīvotajām vietām vienmēr pastāvējušas kādas atšķirības — pēc juridiskā statusa, saimnieciskā nozīmīguma, atšķirīgiem kvantitatīvajiem rādītājiem.

„Latviešu konversācijas vārdnīcas“ definējumā — „**ciems, tuvā apkārtnē celta ciematu** (ar nozīmi *viensēta* — J. K.) **grupa ar kopēju novadu**“¹ — *ciems* raksturots ne tikai kā apbūves tips, bet arī kā noteikts teritoriālas pārvaldes un struktūras elements. Šāda ciema izpratne līdz pat mūsu dienām lielā mērā saglabājusies Latgalē, kur katrai *sādžai* ir noteiktas robežas, kas sakrīt ar šai sādžai piederošo zemju ārējo robežu, neatkarīgi no tā, vai sādžā ir saglabājusies kompakta apbūve vai tā ir „izcēlusies“ uz viensētām (kā tas noticis visbiežāk). Līdzīgas ciema funkcijas bija Kurzemes *zvejniekciemam* un *ciemam* arī citās Latvijas vietās (Piebalgas apkaimē, Ziemeļvidzemē, Dundagas pusē un citur), tomēr Latgalē šādā veidā iedalīta gandrīz visa teritorija, citur — tikai atsevišķas vietas. Tādējādi zināmu loģiku var atrast arī *ciema padomju* izveidē, kas no 1945. līdz 1949. gadam pastāvēja pagastu iekšienē.

Daudz neskaidrāki *ciema* jēdziena skaidrojumi ir padomju laika uzziņu avotos. Tajos ciems definēts pirmām kārtām kā administratīvi teritoriāla vienība², uz *ciemu* kā apdzīvotas vietas paveidu norādot tikai vēsturiskā kontekstā. Tāpat padomju laikā tiek proponēta vārda *ciemats* lietošana, aizstājot vēsturiskos jēdzienus *ciems* (ar *ciemats*) un *miests* (ar *pilsētie-*

¹ Latviešu konversācijas vārdnīca. XVI burtnīca. — Rīga, 1928–1929. — 3901. sleja.

² Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. I sēj. — Rīga, 1967. — 302. lpp.; Latvijas padomju enciklopēdija. II sēj. — Rīga, 1982. — 265. lpp.

mats), kaut arī sākotnēji jēdziena *ciemats* nozīme ir gluži pretēja, proti, tā tiek saukta atsevišķa sēta, viensēta. Šādi vārds *ciemats* lietots jau Lielajā zviedru kadastrā, tā tas skaidrots „Latviešu konversācijas vārdnīcā”¹.

Katrā vēstures posmā veidojas tam raksturīga uzskaites sistēma, kas reģistrē sava laika saimnieciski aktuālus objektus. Šī iemesla dēļ Vidzemē un Kurzemē no dzimtbūšanas atcelšanas līdz I pasaules karam dominējošais uzskaites objekts bija *muiža*. Tā bija ne tikai lielākais lauksaimnieciskais ražotājs apkārtnē, bet pildīja arī vietējā centra lomu, tāpēc kā svarīgākās apdzīvotās vietas tā laika informatīvajos izdevumos tiek minētas galvenokārt muižas.

Jāatzīmē, ka *muižu* nosaukumiem ir ļoti liela loma pašreizējā Latvijas toponīmijā. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas uz muižu bāzes veidojās *pagasti*, kuri pārņēma muižu nosaukumus. (Protams, arī muižu nosaukumi daudzkārt neradās tukšā vietā, bet mantoja senākus toponīmus, tomēr šeit ir runa galvenokārt par teritoriālo struktūru, kura iespaidoja muižu nosaukumu nostiprināšanos tajās vietās, kur tos atrodam tagad.) Līdz ar to arī *pagastu centri* bieži vien ieguva vecos nosaukumus, kaut ne vienmēr atradās turpat, kur muiža. Muižu nosaukumi lielākoties tika paturēti *ciema padomju* (1949–1992) nosaukumu pamatā un līdz ar to arī patlabanējo *pagastu* un to *centru* (*ciemu*) nosaukumos. Jāpiezīmē, ka jau muižām piemita tā pati īpatnība, kas ciemiem un ciemu padomēm, proti, no vienas puses, *muiža* bija visu tai piederošo zemju kopums, no otras — ar šo vārdu saprata tikai muižas centra apbūves kompleksu.

Ir bijuši vairāki mēģinājumi uzskaitīt un piešķirt oficiālu statusu Latvijā esošajiem *ciemiem*. 1935. gadā ar K. Ulmaņa rīkojumu 145 biezi apdzīvotas vietas tika nosauktas par *ciemiem*. Valsts statistikas pārvalde izdeva speciālu šiem ciemiem veltītu izdevumu [Salnais, Maldups 1936]. Lai gan nav zināmi precīzi kritēriji šo ciemu nošķiršanai no pārējām biezi apdzīvotām vietām, var secināt, ka tiem jau agrāk bijuši veidoti apbūves plāni un tikai retajā dzīvojuši mazāk par 100 iedzīvotājiem.

1945. gadā ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija dekrētu pagastu iekšienē tika izveidotas sīkākas administratīvi teritoriālas vienības, ko līdz 1984. gadam visos oficiālos dokumentos sauca par *ciema padomēm*. Pēc 1949. gada administratīvās reformas, kad tika likvidēti apriņķi un pagasti, *ciema padomes* kļuva par administratīvi teritoriālā iedalījuma pamatvienību, tāpēc padomju gados mainījās iedzīvotāju izpratne par *ciemu* kā apdzīvotās vietas tipu (jēdzienu *ciems* pierada attiecināt uz administratīvi teritoriālā iedalījuma vienību).

1982. gada 30. decembrī ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija dekrētu „Par Latvijas PSR lauku ciematu reģistrāciju” tika apstiprināts Latvijas perspektīvo ciemu saraksts (zaudējis spēku 1999. gadā), kas kopā ar vēlākām izmaiņām² ietvēra 776 ciemus, kurus tajā laikā nesauc par ciemiem, bet par *perspektīvajiem ciematiem* jeb *lauku ciematiem*. Šiem *ciematiem* lielākoties bija izstrādāti arī arhitektoniskie plāni, kuros tika iezīmētas *ciematu* robežas. Tās gan nekad nav bijušas apstiprinātas oficiāli (kā pilsētu vai pagastu robežas), toties tās radīja skaidrāku priekšstatu par ciemu apjomiem. Protams, to *ciemu* skaits, kas tika atzīti par pietiekami perspektīviem (vidēji 1,4 ciemi katrā pagastā), ir daudz mazāks nekā reāli pastāvošo. Pēc „Latvijas PSR Mazās enciklopēdijas” datiem jau 1966. gadā *lauku centru* skaitu lēsa uz

¹ Latviešu konversācijas vārdnīca. XVI burtnīca. — Rīga, 1928–1929. — 3901. sleja.

² Grāmatā „Latvijas PSR administratīvi teritoriālais iedalījums uz 1984. gada 1. janvāri” uzskaitīti 669 lauku ciemati un 37 pilsētciemati (20 no tiem tagad ir pilsētas, 17 — ciemi). 1987. gada 26. novembrī LPSR AP Prezidijs izdeva dekrētu „Par Latvijas PSR lauku ciematu reģistrāciju un pārdēvēšanu”, ar kuru nolēma papildus 1982. gada sarakstam reģistrēt vēl 91 lauku ciematu. 1996. gadā Pašvaldību lietu pārvaldes rīcībā esošajā oficiālajā ciemu sarakstā ietilpa 776 ciemi.

apmēram trim tūkstošiem¹. Savukārt M. Kasparovicas pētījumā par *lauku centriem*, kas veikts sešdesmito gadu beigās, uzskaitīti 1,8 tūkstoši lauku centru, ietverot tikai nozīmīgākos². Latvijas Republikas Valsts statistikas komiteja vēl 20. gs. 90. gados lietoja *lauku apdzīvoto vietu* sarakstu, kurā iekļautas 1046 lauku apdzīvotās vietas.

Situācija kļūst vēl sarežģītāka, ja apskatā iekļaujam Latgali. Kā jau minēts, Latgalē pastāv *ciemu* (*sādžu* jeb *solu*) sistēma — pagasta teritorija tradicionāli iedalīta *sādžās* jeb *solās* neatkarīgi no tā, vai tur ir kompakta vai izklaidu apbūve (*sādža* jeb *sola* visbiežāk atbilst *skrajciema* kategorijai). Turklāt vēl nesenā pagātnē Latgales pagastu iedzīvotāji lielākoties tika reģistrēti *sādžā*, nevis atsevišķā viensētā kā citur Latvijā. Tādējādi *sādžu* nosaukumi adreses norādīšanai funkcionēja „pusoficiālā” līmenī, proti, oficiālajā apdzīvoto vietu vai administratīvā iedalījuma vienību sarakstā tie nebija iekļauti, bet iedzīvotāju dokumentos šie nosaukumi parādījās kā vieta, kur cilvēks pierakstīts. Ja Latvijas ciemu skaitā ietver arī Latgales izklaidētās sādžas, tad tas sasniedz apmēram 8000 vienību (šobrīd Valsts adrešu reģistrā³ ir fiksēti 7842 ciemi⁴, LĢIA Kartogrāfijas departamenta Toponīmikas laboratorijas datu bāzē — 8879). Vallijas Dambes grāmatā „Latvijas apdzīvoto vietu un to iedzīvotāju nosaukumi” (1990) minēts vairāk nekā 5400 apdzīvoto vietu.

1998. gadā apgādā „Jāņa sēta” iznāca J. Turlaja un G. Milliņa grāmata „Latvijas apdzīvotās vietas”, kurā apkopoti kopš 1991. gada veiktie Latvijas apdzīvoto vietu apzināšanas rezultāti. Par *ciema* kategorijai atbilstošām autori atzinuši ap 6400 apdzīvoto vietu, vēl 2700 apdzīvoto vietu ir apzinātas, bet nav atzītas par atbilstošām ciema definīcijai. Minētajā darbā par *ciema* noteikšanas galveno kritēriju izvēlēts arhitektoniskais faktors, proti, atbilstošas apbūves un infrastruktūras esamība, nepieciešamības gadījumā to koriģējot kultūrvēsturisku iemeslu dēļ. Šis izdevums ir līdz šim plašākais publicētais pētījums par Latvijas apdzīvotajām vietām, taču nekādu juridisku seku tam nav⁵, un tas tiek lietots galvenokārt izdevniecības „Jāņa sēta” kartogrāfijas izdevumos.

3. tabulā rādīts *lauku apdzīvoto vietu (ciemu)* skaits dažādos avotos.

3. tab.

Ciemu skaits dažādos avotos

Avots		Ciemu skaits
Salnais V., Maldups A. Latvijas ciemi (1936)		147
Latvijas PSR Mazā enciklopēdija (1967–1970) (nav iekļautas „izkaisītās” Latgales sādžas)	šķirkļos	~3000
	alfabētiskajā sarakstā	~2200
Каспаровица М. Сельские центры в системе расселения Латвийской ССР (1971)		1800
1982. gada 30. decembra ciemu saraksts (t. s. „perspektīvie ciemati”)		776
Dambe V. Latvijas apdzīvoto vietu un to iedzīvotāju nosaukumi (1990)		~5400

¹ Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. II sēj. — Rīga, 1969. — 319. lpp.

² Каспаровица М. Сельские центры в системе расселения Латвийской ССР. — Рига, 1971. — с. 26.

³ Valsts adrešu reģistra izveide sāka 1998. gadā, bet jau 1999. gadā sāk darboties informācijas sistēma, kas uzkrāj oficiālo informāciju par valsts administratīvajām teritorijām, to teritoriālajām vienībām, ciemiem, ielām, viensētām, ēkām un telpu grupām. 2000. gada oktobrī sākts adrešu uzkrāšanas darbs visās Valsts zemes dienesta reģionālajās nodaļās. 2002. gada 30. augustā stājas spēkā Ministru kabineta „Adresācijas noteikumi” Nr. 384, kas faktiski kļūst par pamatu vienotas adresācijas sistēmas ieviešanai valstī.

⁴ Valsts adrešu reģistra dati 06.10.2006.

⁵ Pētījums tika izstrādāts pēc LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pasūtījuma.

Latvijas ciemu saraksta projekts (pie 1991. gada 6. jūnija likuma)	bez Latgales	3000–4000
	ar Latgali	~6000
Valsts statistikas komitejas lietotais Latvijas lauku apdzīvoto vietu saraksts (1998)		1046
Turlajs J., Milliņš G. Latvijas apdzīvotās vietas (1998)	ciemi	6400
	kopā ar „citām apdzīvotām vietām“	9100
Latvijas Republikas Satelītkarte M 1:50 000 (1998–1999)		8652

Kā redzams, atšķirības ciemu skaita uzrādījumos sniedzas pat tūkstošos vienību, apliecinot, ka ciemu noteikšanā un definēšanā ir lietotas atšķirīgas metodes. Pat vienā un tajā pašā avotā (sk. „Latvijas PSR Mazās enciklopēdijas“ datus 3. tab.) ciemu skaits var atšķirties par 800 vienībām. Vienīgi četros jaunākajos avotos (neskaitot Valsts statistikas komitejas sarakstu) ciemu kopskaits ir tuvinājies un nostabilizējies no aptuveni 5,4 līdz 9 tūkstošiem. Acīmredzot tas arī ir reālais vēsturiski izveidojušos ciemu skaits, kurā tuvākajā laikā nav gaidāmas būtiskas kvantitatīvas izmaiņas. Problemātiska palaiķam ir ciemu statusa noteikšana.

2006. gada 28. septembrī Saeima pieņēma grozījumus likumā „Par Latvijas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu“. Saskaņā ar šiem grozījumiem ciemu kategorijā var ieskaitīt lauku apdzīvotās vietas, kurās vēsturiski radusies vai tiek plānota koncentrēta apbūve un ir pastāvīgie iedzīvotāji. Ciemu robežas tiks noteiktas vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā. Līdz ar to likumā ir formulēta prasība noteikt ciemiem konkrētas robežas. Tas varētu veicināt šī jautājuma sakārtošanu, tomēr subjektīvā faktora ietekme joprojām saglabāsies.

Jurgis Kavacs